

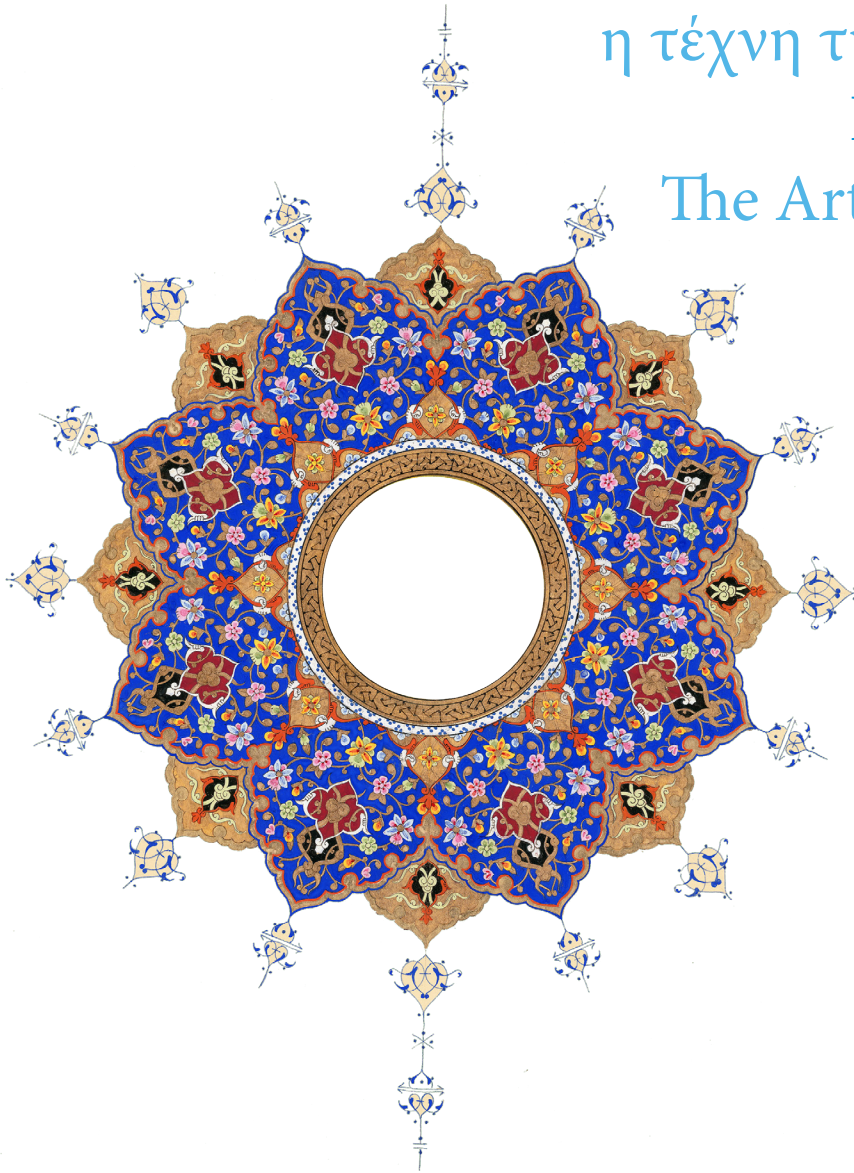

Ισλαμική καλλιγραφία: η τέχνη της ιρανικής γραφής
Islamic Calligraphy: The Art of Iranian Writing

Ισλαμική καλλιγραφία
η τέχνη της ιρανικής γραφής
Islamic Calligraphy
The Art of Iranian Writing

Η έκδοση πραγματοποιήθηκε με την ευκαιρία της έκθεσης
Ισλαμική καλλιγραφία: η τέχνη της ιρανικής γραφής
Μουσείο Μπενάκη Ισλαμικής Τέχνης, Αθήνα
26 Απριλίου – 1 Ιουλίου 2018

ΣΥΝΤΕΛΕΣΤΕΣ ΕΚΘΕΣΗΣ ΚΑΙ ΕΚΔΟΣΗΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Mina Moraitou

ΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΛΕΞΑΝΤΕΣ

Mina Moraitou

Γρηγορία Βασιλείου

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΑΓΓΛΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Λευνίδας Παπαγεωργίου

Alexandra Pel

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ ΠΕΡΣΙΚΩΝ ΚΕΙΜΕΝΩΝ

Muhammad Panahi

Seyed Ali Karaji

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΘΕΣΗΣ

Ντόρα Πικιώνη

ΓΡΑΦΙΣΤΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ

Seyed Ali Karaji

ΨΗΦΙΑΚΕΣ ΕΚΤΥΠΩΣΕΙΣ

N. Πασχαλίδης & ΣΙΑ Ε. Ε.

ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑ

Nicoletta Menti

ΓΡΑΦΕΙΟ ΤΥΠΟΥ

Αθηνά Ησσία

ΠΡΟΕΤΟΙΜΑΣΙΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΕΡΓΩΝ

Εργαστήρια συντήρησης Μουσείου Μπενάκη

ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΤΕΧΝΙΚΩΝ ΕΡΓΑΣΙΩΝ

Δημήτρης Σαββάτης

ΦΩΤΙΣΜΟΙ

Στέφανος Γιαγτζής

ΧΡΩΜΑΤΙΣΜΟΙ

Ευθύμιος Μακαρούνας

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΦΥΛΑΞΗΣ

Δαμιανός Τζεχλιδής

The catalogue was published on the occasion of the exhibition
Islamic Calligraphy: the Art of Iranian Writing
Benaki Museum of Islamic Art, Athens
26 April – 1 July 2018

EXHIBITION AND PUBLICATION CONTRIBUTORS

CURATOR

Mina Moraitou

TEXTS AND CAPTIONS

Mina Moraitou

Grigoria Vasileiou

TRANSLATION OF ENGLISH TEXTS

Leonidas Papageorgiou

Alexandra Pel

TRANSLATION OF PERSIAN TEXTS

Muhammad Panahi

Seyed Ali Karaji

EXHIBITION GRAPHIC DESIGN

Dora Pikioni

CATALOGUE DESIGN

Seyed Ali Karaji

DIGITAL PRINTING

Paskalidis & Co.

COMMUNICATION

Nicoletta Menti

PRESS OFFICE

Athina Isaia

PREPARATION AND INSTALLATION OF WORKS

Conservation Department of the Benaki Museum

TECHNICAL SUPERVISION

Dimitris Savvatis

LIGHTING

Stephanos Giagtzis

COLOURING

Efthimios Makarounas

SECURITY SUPERVISION

Damianos Tzehlidis

ISBN : 978-960-476-231-6

ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ

Κουμπάρη 1, Αθήνα 106 74

T. 210-3671000

www.benaki.gr

ΜΟΡΦΩΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΠΡΕΣΒΕΙΑΣ ΤΗΣ Ι. Δ. ΤΟΥ ΙΡΑΝ

25ης Μαρτίου 6, Παλαιό Ψυχικό 154 52

T. 211-4009851

www.iranculture.gr

BENAKI MUSEUM

Koumbari 1, Athens 106 74

T. 210-3670000

www.benaki.gr

CULTURAL CENTER OF THE EMBASSY OF THE I. R. OF IRAN

6, 25th Martiou, Palaio Psychiko 154 52

T. 211-4009851

www.iranculture.gr

© έκδοσης: Μουσείο Μπενάκη, 2018

© κειμενων: οι συγγραφείς

Δράση στο πλαίσιο της

Με την υποστήριξη

© publication: Benaki Museum, 2018

© texts: the authors

As part of the

With the support of

ΧΟΡΗΓΟΣ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΕΚΘΕΣΗΣ / EXHIBITION COMMUNICATION SPONSOR

Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ

ΜΟΝΙΜΟΙ ΧΟΡΗΓΟΙ ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΜΟΥΣΕΙΟΥ ΜΠΕΝΑΚΗ

PERMANENT COMMUNICATION SPONSORS OF THE BENAKI MUSEUM

Απαγορεύεται η ολική ή μερική ανατύπωση, αναδημοσίευση ή αναπαραγωγή του κειμένου ή της εικονογράφησης του βιβλίου χωρίς την έγγραφη άδεια του εκδότη.
Any unauthorised copying or reprinting of the texts and illustrations of the booklet without the written consent of the publisher is prohibited.

Ισλαμική καλλιγραφία
η τέχνη της ιρανικής γραφής
Islamic Calligraphy
The Art of Iranian Writing

رایزنی فرهنگی سفارت جمهوری اسلامی ایران - آتن

ΜΟΡΦΟΤΙΚΟ ΚΕΝΤΡΟ ΤΗΣ ΠΡΕΣΒΕΙΑΣ ΤΗΣ Ι. Δ. ΤΟΥ ΙΡΑΝ
CULTURAL CENTER OF THE EMBASSY OF THE I. R. OF IRAN

Μουσείο Μπενάκη

ΜΟΥΣΕΙΟ ΜΠΕΝΑΚΗ
BENAKI MUSEUM

ΑΘΗΝΑ - ATHENS
2018

ΙΣΛΑΜΙΚΗ ΚΑΛΛΙΓΡΑΦΙΑ

Η καλλιγραφία είναι μια μορφή τέχνης που στον ισλαμικό κόσμο θεωρείται ιερή. Ο θαυμασμός για την ισλαμική καλλιγραφία πηγάζει κυρίως από τη σύνδεσή της με το Κοράνι, το ιερό βιβλίο του ισλάμ. Σύμφωνα με την ισλαμική θρησκεία, το κείμενο του Κορανίου είναι κατά λέξη ο λόγος του θεού, έτσι όπως αποκαλύφθηκε μέσω του αρχάγγελου Γαβριήλ στον προφήτη Μωάμεθ στα αραβικά και κωδικοποιήθηκε σε 114 κεφάλαια στα χρόνια του χαλίφη Ουθμάν (644-656). Η ισλαμική καλλιγραφία πρωτοεμφανίζεται τις τελευταίες δεκαετίες του 7ου αιώνα, την περίοδο της δυναστείας των Ομαγιαδών. Από τότε, συνεχίζει να ακμάζει μεταβαλλόμενη και εξελισσόμενη.

Η αραβική είναι μια σημιτική γλώσσα, που έχει τις ρίζες της στην αραμαϊκή. Το αραβικό αλφάβητο αποτελείται από 28 γράμματα και η γραφή έχει φορά από τα δεξιά προς τα αριστερά. Κάθε γράμμα παίρνει μια ελαφρώς διαφορετική μορφή ανάλογα με τη θέση που κατέχει στη λέξη, δηλαδή ανάλογα με το αν βρίσκεται στην αρχή, στη μέση ή στο τέλος της ή αν βρίσκεται μόνο του. Η αραβική γραφή αποτελείται κυρίως από σύμφωνα, ενώ τα φωνήεντα δηλώνονται ως σημάδια όταν είναι βραχύχρονα και ως γράμματα όταν είναι μακρόχρονα. Με την προσθήκη διακριτικών, όπως οι τελείες, δηλώνονται οι λεπτές διαφοροποιήσεις των ήχων της αραβικής γλώσσας. Αυτές οι τελείες δεν χρησιμοποιούνται πάντοτε προσεκτικά και πολλές φορές παραλείπονται. Η σωστή σήμανση των φωνηέντων είναι κρίσιμη καθώς ακόμη και μια ελάχιστη αλλαγή, ένα μικρό λάθος μπορεί να υποδηλώσει μια διαφορετική ή μια παράγωγη λέξη. Ο σωστός τονισμός είναι ιδιαίτερα σημαντικός για το Κοράνι προκειμένου να διασφαλιστεί η σωστή ανάγνωσή του. Το αραβικό αλφάβητο χρησιμοποιείται και από άλλες γλώσσες της Ανατολής, όπως για παράδειγμα τα περσικά και, παλαιότερα, τα τούρκικα της οθωμανικής περιόδου.

Η γλώσσα του Κορανίου θεωρείται η ανώτερη μορφή της αραβικής γλώσσας από πλευράς δομής και γραμματικής. Η στενή σχέση της αραβικής γλώσσας με τη θρησκεία είχε ως αποτέλεσμα την εξάπλωση της γλώσσας στον ισλαμικό κόσμο και τη διατήρησή της εδώ και 14 αιώνες, καθώς εντοπίζεται σχετικά μικρή διαφορά μεταξύ της γλώσσας του Κορανίου και του σύγχρονου ακαδημαϊκού λόγου. Η καλλιγραφία των κορανικών κειμένων συνιστούσε μια θρησκευτική διαδικασία, κατά την οποία ο καλλιγράφος προσέγγιζε το θείο με την αναπαραγωγή του λόγου του θεού. Η ανάγκη για την παραγωγή Κορανίων με επιμελημένη και μνημειώδη γραφή συνέβαλε στην ανάπτυξη της καλλιγραφίας τους πρώτους αιώνες του ισλάμ. Κοινωνικές αλλαγές, θρησκευτικοί λόγοι, αλλά και πολιτικές και διοικητικές ανάγκες οδήγησαν στις διάφορες μεταβο-

λές του ύφους της καλλιγραφίας ανά τους αιώνες. Επιγραφές και κείμενα με καλλιγραφία υψηλής ποιότητας συχνά συλλέγονταν, φυλάσσονταν σε τζαμιά, δωρίζονταν σε ευαγή ιδρύματα και πωλούνταν σε υψηλές τιμές. Μολονότι η καλλιγραφία αναπτύχθηκε ιδιαίτερα στην Ευρώπη και απαντάται ευρύτατα σε μεσαιωνικά χειρόγραφα, άλλες μορφές τέχνης, όπως η ζωγραφική και η γλυπτική, κατέχουν την πρωτοκαθεδρία της ευρωπαϊκής καλλιτεχνικής έκφρασης. Στον αντίποδα, η καλλιγραφία θεωρείται από τους μουσουλμάνους ως η πιο θαυμαστή τέχνη, ακόμα κι αν πρόκειται για κείμενα κοσμικού περιεχομένου. Εκτός από κορανικά αποσπάσματα και τη συχνότατη επίκληση του ονόματος του θεού (bismallah), με καλλιγραφική γραφή φιλοτεχνούνται ποιητικοί στίχοι και λογοτεχνικά κείμενα. Παράλληλα, οι επιγραφές αποτελούν ένα από τα κύρια στοιχεία στη διακόσμηση έργων υψηλής τέχνης και αντικειμένων καθημερινής χρήσης. Αξιοποιώντας τις εγγενείς δυνατότητες του αραβικού αλφάβητου, οι καλλιτέχνες ανήγαν τη γραφή σε γεωμετρικό, φυτικό ή ανθρωπομορφικό διάκοσμο. Μια ολόκληρη λέξη ή ένα γράμμα μπορεί να σχεδιαστεί με τέτοιο τρόπο ώστε να εμφανίζεται ως διακοσμητικό μοτίβο.

Η ισλαμική καλλιγραφία εμφανίζεται σε μια πληθώρα υλικών και χρήσεων, όπως η περγαμινή και το χαρτί, ή ο πηλός, τα μέταλλα και το ύφασμα, στην περίπτωση των κτητορικών ή ευχετικών επιγραφών. Συχνά, οι επιγραφές φέρουν ευχές για τη μακροημέρευση και την ευδαιμονία του κατόχου του αντικειμένου και εξυμνούν τις δράσεις του χαλίφη ή άλλων αξιωματούχων (αρ. κατ. 1). Ξεχωρίζουν οι επιγραφές στα μεσαιωνικά υφάσματα, τα λεγόμενα τιράζ, με λεπτομερείς πληροφορίες για την τοποθεσία, τη χρονολογία, το εργαστήριο κατασκευής, αλλά και την υπογραφή του καλλιτέχνη. Μολονότι, τα περισσότερα έργα τέχνης είχαν ευανάγνωστες επιγραφές, δεν μπορούσαν να διαβαστούν από όλους, λόγω του υψηλού ποσοστού αναλφαβητισμού στις κοινότητες της εποχής. Έτσι μάλλον εξηγείται ο μεγάλος αριθμός ψευδοεπιγραφών που συναντάμε κυρίως σε φορητά έργα, όπως κεραμικά και υφάσματα. Η ίδια η γραφή, που είναι το όχημα του λόγου του θεού, γίνεται πιο σημαντική από το περιεχόμενο και την αναγνωσιμότητα των λέξεων, οι οποίες καλλιγραφημένες συχνά αποκτούν προφυλακτικές ιδιότητες (αρ. κατ. 2). Είναι πολλοί αυτοί που πιστεύουν ότι ένα ενεπίγραφο αντικείμενο, ιδιαίτερα όταν αναγράφει το όνομα του θεού, έχει τη δύναμη να απομακρύνει το κακό.

Παραδείγματα καλλιγραφίας υψηλής ποιότητας έχουν βρεθεί από την Ισπανία και τη Βόρειο Αφρική έως το Ιράν και την Ινδία και φέρουν ποικίλους τύπους γραφής, όπως, μεταξύ άλλων, η κουφική, η ρέουσα (νάσκι), η μουχάκακ, η βορειοαφρικανική (μάγριμπι), η θούλουθ, και η νάσταλικ. Η παλαιότερη μνημειώδης γραφή, η κουφική, εμφανίζεται στον Τρούλο του Βράχου στην Ιερουσαλήμ και στα νομίσματα στα χρόνια του χα-

2. Τμήμα μεταξωτού υφάσματος με σχηματοποιημένη επιγραφή
Αίγυπτος, 12ος αιώνας (Υ. 25 εκ.)
Μουσείο Μπενάκη, 15178

2. Silk textile fragment with a stylised inscription
Egypt, 12th century (H. 25 cm)
Benaki Museum, 15178

3. Φύλλο περγαμηνού Κορανίου σε κουφική γραφή
Βόρεια Αφρική, 9ος αιώνας (Υ. 31,5 εκ.)
Μουσείο Μπενάκη, 39186

3. Parchment Quran page in Kufic script
North Africa, 9th century (H. 31.5 cm)
Benaki Museum, 39186

